

'निर्माण'च्या शिबिरानं काय दिलं?

- आयआयटी म्हणजे टेक्नॉलॉजिकली देशातली सर्वोच्च शिक्षण संस्था. त्या संस्थेत शिकून जे ज्ञान मिळतं, ते मात्र तळागाळात पोहचत नाही. आयआयटीअन्स डिग्री मिळाली की सरळ परदेशात जातात. त्यांच्या शिक्षणाचा, गुणवत्तेचा फायदा देशाला फारसा होतच नाही. मला हा प्रश्न पडायला लागला होता की, आपली गरज खरंच कुणाला आहे? आपल्या शिक्षणाचा, त्यातून निर्माण होणाऱ्या गोष्टींचा अधिक उपयोग कुणाला होऊ शकतो? डोक्यात ही विचारप्रक्रिया सुरू असतानाच हे जाणवत होतं की, ग्राउंड लेव्हलवर नेमके काय प्रश्न आहेत हे आपल्याला फारसे माहितीच नाहीत. इथं शिकताना आम्ही रुल डेव्हलपमेंटसाठीच काही

प्रबोध गडकरी

प्रोजेक्ट रिसर्च इंजिनिअर, केमिकल डिपार्टमेंट

प्रॉडक्ट्सचा विचार करतो. त्यातून निर्माणशी संपर्क झाला. निर्माण हे शिबिर घेणार असं कळलं. सवयीप्रमाणं त्यांनी दिलेलं सगळी स्टडी मटेरिअल, ते काय काम करतात. निर्माणचं, सर्वचं काम नेमकं काय हे समजून घेतलं, वाचलं. मात्र या शिबिराच्या निमित्तानं कळलं की, वाचणं वेगळं मात्र प्रत्यक्ष त्या भागात जाऊन 'एक्सपिरियन्स' करणं, अनुभव घेणं वेगळं. पाहणं वेगळं. आपण त्या भागात जातो, त्या भागात प्रत्यक्ष माणसांना भेटून जो अनुभव घेतो, त्यानं जे समजतं ते वेगळं असतं. त्यात डॉ. बंग यांचा समस्यांकेडे पाहण्याचा दृष्टिकोनच वेगळा असल्याचं लक्षात

आलं. गावातली माणसं भेटली, जी आपल्या समस्यांवर स्वतः उत्तर शोधत होती. त्यांचा उक्ताह, ऊर्जा हे सारंच फार वेगळं होतं. त्यातून माझी विचारप्रक्रिया बऱ्यापैकी बदलली आहे असं आता मला वाटतं. एक लक्षात आलं की, प्रश्न-समस्या सगळीकडेच आहेत. अगदी आमच्या आयआयटीतसुद्धा डेव्हलपिंग साठीसारखे प्रश्न काही दिवसांपूर्वी आलेच होते. त्यात आम्ही काय सोल्यूशन शोधलो? या शिबिरानंतर माझ्या लक्षात आलं की, समस्या आहे असं नुस्तं म्हणत न बसता, नक्की प्रश्न काय आहे हे समजणंही खूप महत्त्वाचं आहे. ते प्रश्न समजल्यावर आपण सोल्यूशन शोधायला तरी तयार आहोत का हे पाहणं आणखी महत्त्वाचं. आणि मग तो सोडवण्यासाठी काय हवं, ही गरज काय आहे हे ओळखणं त्याच्यापुढचं. ती प्रोसेस डोक्यात सुरू

झाली.

समस्यांकेडे पाहण्याचा माझा दृष्टिकोनच बदलला. एकातर आपण प्रश्नांची उत्तरं शोधावीत आणि नसेल जमत तर जी माणसं ती उत्तरं शोधू शकतात, त्यांना आपल्या कामात सहभागी करून घ्यावं हे लक्षात आलं. विचारांची पद्धत बदलण्याचं हे काम या शिबिरानं माझ्यासाठी नक्की केलं।

'निर्माण'च्या शिबिरानं काय दिलं?

- 'व्हाट टू डू इन लाइफ' हा प्रश्न माझ्यासमोरही होताच. तो छळत असतानाच 'निर्माण' ने एक प्रश्नावली समोर ठेवली. ज्यात प्रश्न होते, असे प्रश्न जे आपण कधीच स्वतःला विचारत नाही. ऐसे ऐसे सवाल फिर खुब से पुछने पड़े, जो

हीना शहा

प्रोजेक्ट रिसर्च इंजिनिअर, केमिकल डिपार्टमेंट

पहले मैंने कभी सोचे नहीं थे। ते प्रश्न अवघड होते, उत्तर तर त्यातून अवघड. या शिबिराच्या निमित्तानं हे प्रश्न भेटले. मी विचारलं स्वतःला की, आयुष्यात नेमकं मला कोणत्या मार्गानं जायचंय? नेमकं काय हवंय? गडचिरोलीला गेलो, 'सर्वचं काम पाहिलं. आरोग्यासंदर्भात त्यांनी केवढं मोठं काम केलंय. त्या कामातून लोकांना झालेला फायदा उघड दिसतो. आम्ही आयआयटीत जे काम करतो, जी रिसर्च करतो, त्याचा लोकांच्या आयुष्यावर कितीसा परिणाम होतो? लोकांना त्यांचा काय उपयोग होतो? असा प्रश्न मी स्वतःला विचारायला

लागले. त्यात आमच्या ग्रुपमध्ये असेही काही होते, ज्यांनी या शिबिरापूर्वी खडे कसं असतं, तिथं माणसं कशी राहतात हे पाहिलंही नव्हतं. त्यांना पहिल्यांदा 'गाव' विली माणसं, त्यांच्या समस्या दिसल्या. इथं आयआयटीमध्ये आम्ही ग्रामीण भागाच्या विकासासाठी बरीच रिसर्च करतो. वेगवेगळे डिवाइस तयार करतो, ग्रामीण भागातील माणसांचं आयुष्य सुकर व्हावं म्हणून तंत्रज्ञान कसं वापरता येईल, याचा विचार करून, तसे तांत्रिक उपकरणं तयारही करतो.

पण जर गावच कधी पाहिलेलं नसेल, गावातल्या माणसांच्या समस्याच माहिती नसतील, त्यांच्या गरजाच आम्हाला कळत नसतील, तर त्यांना सोयीची टेक्नॉलॉजिकल उपकरणं आम्ही कशी बनवणार? किंवा बनवलीच तरी त्यांना त्याचा काही उपयोग होणार नाही, हे आमच्या लक्षात आलं.

या शिबिरानं समस्या पाहण्याची आणि गरजा ओळखण्याची एक नजर आम्हाला दिली. आता त्या नजरेतून आम्ही आमचे दृष्टिकोन घडवू शकू असे वाटतं.

आयआयटीत शिकणारी 'ती' सारी मुलं.. त्यातही डिग्रीचा नाही तर 'मास्टर्स'चा अभ्यास करणारी, देशातल्या सर्वोच्च संस्थेत रिसर्च करून, अवघड जटिल प्रश्नांवर टेक्नॉलॉजिकल सोल्यूशन शोधणारी..

थेट गडचिरोलीला गेली, डॉ. अभय आणि राणी बंग यांच्या 'सर्व' संस्थेत त्यांच्या प्रेरणेनं तरुण मुलांसाठी सुरू झालेल्या 'निर्माण' उपक्रमात सहभागी झाली.

'निर्माण' आणि मुंबई आयआयटीतल्या टाटा सेप्टर फॉर टेक्नॉलॉजी अॅण्ड डिझाइन विभागाच्या वतीनं एक विशेष कार्यक्रमाक आयोजित करण्यात आली होती.

ती कार्यक्रमाक संपल्यावर 'ऑक्सिजन'नं त्यातल्या सहभागी काही मुलीमुलांशी गप्पा मारल्या. विचारलं त्यांना की, मुळात या शिबिरात सहभागी व्हावं असं का वाटलं? आदिवासी भागातल्या या शिबिरानं तुम्हाला काय दिलं?

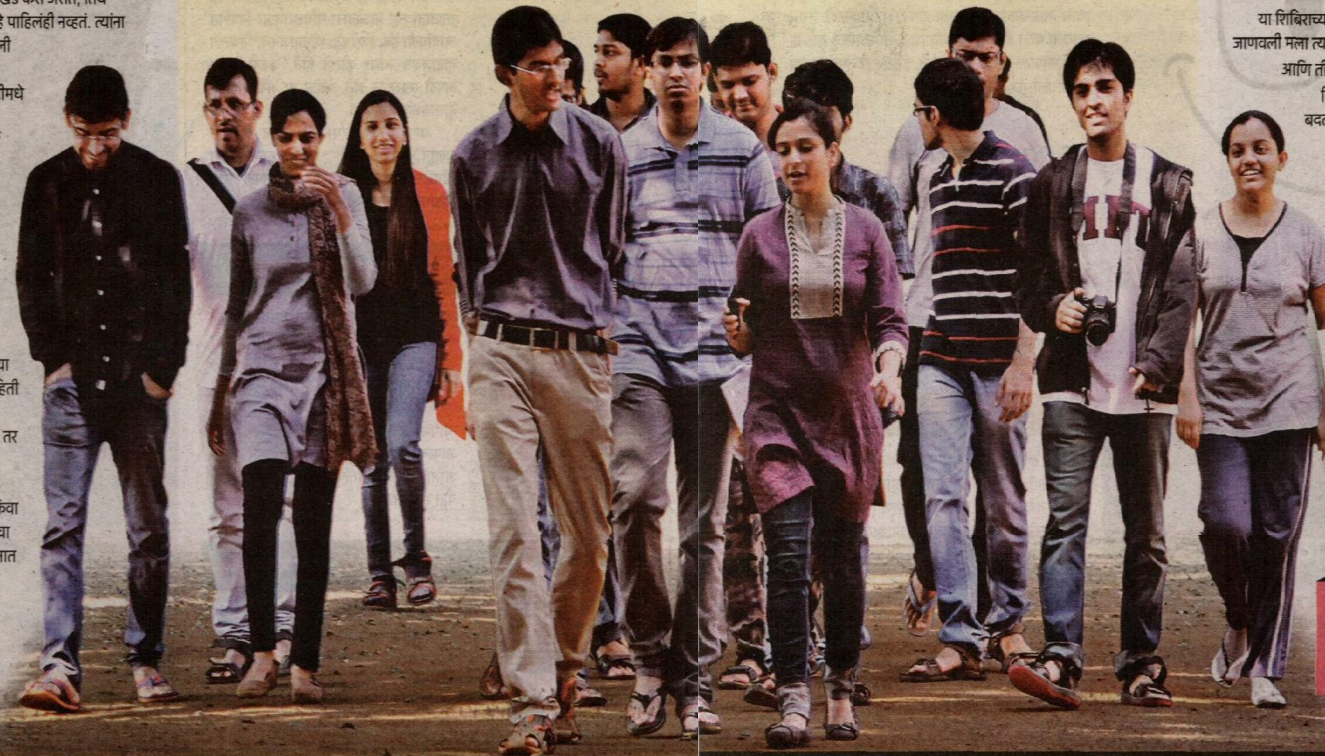
उत्तरं घेताना या मुलांनी अगदी निर्मळपणे मान्य केलं की, आमचा दृष्टिकोनच बदलला. काही गोष्टी आम्हाला माहितीच नव्हत्या, काही विचारांच्या कक्षेत नव्हत्या किंवा विचार कसा

नजर आणि नजरिया**दोन्ही बदलतात तेव्हा..**

'निर्माण' आणि 'टाटा सेप्टर फॉर टेक्नॉलॉजी अॅण्ड डिझाइन' -आयआयटी मुंबई यांच्या वतीनं आयआयटीत शिकणाऱ्या तरुणांसाठी एक खास शिबिर आयोजित करण्यात आलं होतं, त्यात सहभागी मित्रमैत्रिणींची एक खास भेट..

- मेघना ढोके

meghna.dhoke@lokmat.com

करावा हे लक्षात येत नव्हतं, ते सारं या शिबिरानं दिलं. त्यांच्या उत्तरात खूप 'सच्चाई' तर होतीच, पण साधेपणा होता. आपण आयआयटीअन्स आहोत असा आत्मिभाव तर नावालाही नव्हता. अल्ट होती मोठी उमेद आणि तयारी स्वतःला काही प्रश्न विचारण्याची. समाजातले माहिती नसलेले, न दिसणारं प्रश्न समजून घेण्याची.

ते सारं त्यांच्या बोलण्यातून जाणवत राहिलं. आणि लक्षात आलं की, अलीकडेच प्रसिद्ध झालेल्या बातम्या.. काही आयआयटीअन्सने बड्या पगाराच्या ऑफर्स नाकारून देशातच काम करण्याचा निर्णय घेतल्याचा. पगारापेक्षा कामाचं समाधान महत्त्वाचं असं त्या मुलांनी सांगितलं होतं..

निर्माणच्या शिबिरात सहभागी झालेल्या या तरुण मुलांनीही आपलं समाधान नक्की करात आहे, असा प्रश्न स्वतःला विचारला असेल या निमित्तानं असं त्यांच्याशी बोलताना जाणवत राहतं..

त्यांच्याशी मारलेल्या गप्पांचा हा सारां.. त्यांच्याच शब्दात..

'निर्माण'च्या शिबिरानं काय दिलं?

- गावातलं आयुष्य कसं असतं? लोकां खेड्यात कशी राहतात. कशी जगततात? याविषयीचं माझं पर्सियानच वेगळं होतं. या शिबिराच्या निमित्तानं कळलं की, मला जे वाटत होतं ते आणि प्रत्यक्षात गावातलं जगणं जे असतं ते हे एकमेकांपासून खूप वेगळं असतं. गावात काही फक्त समस्याच नसतात, खूप चांगल्या गोष्टीपण असतात. मी पाहिलेल्या या गावांमध्येही अनेक सुंदर गोष्टी होत्या, बद्दल सारी अच्ची चिजे मी वी। त्या गोष्टी तरी मला पूर्वी कुठं माहिती होत्या.

तसंही इंजिनिअरिंगचा विद्यायां म्हणून आमच्या डोक्यात एक बायस असतो. वाटलं, हे ना, हे तर आपल्याला माहिती आहे. प्रॉब्लम ना, करून टाकू सोल्व्ह. त्यात काय एवढे? आयआयटीत शिकत असताना तर आपल्याला 'माहिती आहे', हा बायस जास्त होतो.

या शिबिराच्या निमित्तानं ज्या गावात गेलो, तिथली माणसं पाहिली तेव्हा कळलं की, आपल्याला माहितीच नाहीये की, लोकांना काय हवंय?

अक्षय एस.

टाटा फेलो, एम.टेक. (केमिकल इंजिनिअरिंग)

समजून घेऊन त्यावर सोल्यूशन दिलं तर त्याचा उपयोग। आता या शिबिरानंतर, मी माझे बायस बाजूला ठेवून, जे आहे, ते नेमकं काय आहे, हे समजून घेण्याचा प्रयत्न करीन।

'निर्माण'च्या शिबिरानं काय दिलं?

- इट्स अलमोस्ट चेंडू माय पर्सिपेक्टिव्ह. तसा मला ग्रामीण भाग नवीन नव्हता, कल्पना होतीच, पण त्या ग्रामीण भागाकडे पाहण्याची दृष्टी 'आयआयटीअन'वाली. एक असतं ना, की आपल्याला माहिती आहेत बऱ्याच गोष्टी. मी मॅकेनिकल शाखेतून बीटेक केलं. मग पुढच्या अभ्यासासाठी आयआयटी मुंबईत आलो.

इथं आम्ही सामान्य माणसाच्या, ग्रामीण भागातल्या लोकांच्या विकासासाठीची उपकरणं तयार करतो, त्यासाठी रिसर्च करतो. मात्र सगळ्या विचार टेक्नॉलॉजीच्या दृष्टीनंच करत होतो.

या शिबिराच्या निमित्तानं ग्रामीण भागाची 'हार्डबिट' पहिल्यांदा अनुभवली. जाणवली मला त्यांची नस.

आणि ती थोड्याच जाणवल्यावर माझी नजर, दृष्टिकोन, विचारप्रक्रिया बदलतायला सुरुवात झाली.

संगीथ संकर

टाटा फेलो, एम.टेक. (सेप्टर फॉर टेक्नॉलॉजी अल्टरनेटिव्ह्ज फॉर ररल एरिया)

'निर्माण'च्या शिबिरानं काय दिलं?

- डॉ. बंग, त्यांचं काम, निर्माण, सामाजिक प्रश्न, ते शिबिर, तो अनुभव, बदलेलं पर्सियेपान हे सारं तर या शिबिरात होतंच. मात्र मला आणखी एक महत्त्वाची गोष्ट जाणवली, ती म्हणजे आजवरच्या आयुष्यात स्वतःविषयी विचार करण्याची कधी वेळ आली नाही, फुरसत झाली नाही, गरजही पडली नाही. जो विचार केला तो अभ्यास, करिअर एवढाच.

अपने बारे में सोचनेका मौकाही नहीं मिला. जो दिवगी में कभी सोचाही नहीं था खुद के बारे में, वो सोच। खुद के बारे में कुछ सवाल पहली बार फेस किट..

म्हणजे काय, तर आयुष्यात मला नक्की काय कमवायचंय? सेटल व्हायचंय म्हणजे नेमकं काय हवंय? माझ्या कामाचा मूळ हेतू काय? मला काय हवंय नक्की? किती अवघड होते हे सारं प्रश्न. त्या प्रश्नांना मला सामोरं जायला भाग पाडलं. अब ये सवाल पिछा नहीं छोड़ेगे..

विशाल झा

टाटा फेलो, मास्टर्स इन इंडस्ट्रियल डिझाइन (आयडीसी)

